

БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ЎҚУВЧИЛАРГА СИФАТЛИ ТАЪЛИМ БЕРИШНИНГ МИЛЛИЙ МЕТОДИКАСИ.

Чирчиқ давлат педагогика университети талабаси

Холмуродова Малика Элдор қизи

Чирчиқ давлат педагогика университети

“Бошланғич таълим” факультети тютори

Маханова Алия Муратовна

CHDPU
CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

**ЧИРЧИҚ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ**

Аннотация. Бола шахсини шаклланишида бошланғич синфларда бериладиган таълимнинг, тарбиянинг ўрни алоҳида аҳамиятга эга. Мақолада кичик мактаб ёшидаги болаларнинг психологик хусусиятлари, бошланғич синфларда ўқув жараёнларини ташкил этишнинг ўзига хослиги, ушбу даврда таълим жараёнини ташкил этишда учрайдиган муаммолар ҳақида сўз юритилади. Шунингдек, бу муаммоларни бартараф этиш бўйича тавсиялар берилган. Ушбу мавзу бошланғич синф ўқувчиларига сифатли таълим беришнинг миллий методологиясининг аҳамиятини ўрганади. Мақолада бундай методологиянинг асосий жиҳатлари, шу жумладан ўқув дастури, услубий таъминот, ўқитувчиларни тайёрлаш ва таълим сифатини баҳолаш муҳокама қилинади. Асосий еътибор болаларнинг ҳар томонлама ривожланиши учун шароит яратиш, замонавий жамиятда муваффақиятли мослашиш учун зарур бўлган асосий компетенция ва кўникмаларни шакллантириш зарурлигига қаратилади.

Калим сўзлар: Бошланғич синф, ўқувчи, мактаб, болаларнинг психологик хусусиятлари, таълим, метод, мақсад, ижодкорлик.

Мустақиллик йилларида таълим-тарбия сифати ва самарадорлигини замон талаблари даражасига кўтариш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланди.

Дунёнинг барча ривожланаётган мамлакатлари (хатто бир қатор ривожланган давлатлар ҳам) XXI асрда ўз олдига ҳамма мактаб ёшидаги болаларни умумий ўрта таълим жараёнига тўлиқ қамраб олиш масаласини қўйган вақтда, мустақил Ўзбекистонимизда бу муаммо аллақачон

муваффақиятли ҳал этилган бўлиб, кейинги устувор вазифа учун сифатли таълим-тарбия бериш, ўқув жараёнларининг самарадорлигини кўтариш ғояси илгари сурилди. Мамлакатимизда болаларнинг умумий ўрта таълим билан таъминлаш даражаси жаҳонда юқори кўрсаткични 99,7% ни ташкил этади.

<http://btr2014.zn.uz/oqituvchilarga-2/metodik-tavsiyalar/yaxshi-muallim-sifatli-talim>

Мамлакатимизда дунёда ноёб деб тан олинган кадрлар тайёрлаш миллий дастури амалга оширилмоқда. 2017 йилдан бошлаб 11 йиллик (9+2) мажбурий бепул таълим ташкил етилди.

Айни вақтда илм-фан, техника, ишлаб чиқариш юналишларининг тезлик, жадаллик билан ривожланиши барча таълим муассасаларида таълим-тарбия сифатини мазмун жиҳатидан янги ўринга кўтаришни талаб қилмоқда. Бу ўз ўрнида ҳар бир тизим ходими, айниқса, ўқитувчилар зиммасига янада юксак масъулият ва вазифаларни юклайди. Негаки, рад қилиб бўлмайдиган бир ҳақиқат бор қилинган барча саъй-ҳаракатлар

охир-оқибат ўқитувчи меҳнати орқали ўз натижасини ўқувчиларнинг яхши билими ва хуш ахлоқида намоён этади. Шундай экан, педагоглардан виждонан меҳнат қилиш, ёруғ келажагимиз олдидаги масъулиятлилик, кўрсатилаётган юксак эътиборга муносиб жавоб бериш талаб этилади.

Демак таълим-тарбиянинг сифати, самарадорлиги биринчи навбатда сифатли таълимга боғлиқ. Сифатли таълим эса халқ тилда айтганда яхши муаллимга ва тарбиячига боғлиқ.

Бошланғич таълимнинг асосий мақсади: кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларга ўқиш, ёзиш ва ҳисоблашга ўргатиш, теварак-атроф ва табиат билан таништириш, ижодий ва мантиқий фикрлаш хислатларини, нутқ ва хулқ-атвор маданиятини, шахсий гигиена ва соғлом турмуш тарзи асосларини шакллантириш ҳамда шахсий имкониятларини рўёбга чиқаришдан иборат.

Инсон пайдо бўлибдики, таълим-тарбия пайдо бўлган. Таълим-тарбия пайдо бўлибдики устозларга хос бўлган сифатлар ҳамда талаблар ортиб борган.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, "яхши" деган сўзнинг ортида доимо ижобийлик, самарали натижага эришганлик тушунчаси туради. Яъни, яхши муаллимларнинг яхшилиги уларнинг юқори натижаларга еришган ўқувчилари ҳамда жамиятда ўз ўрнини топган шогирдларининг кўплиги билан изоҳланган.

Педагогика юналишида илмий изланишларда "Педагогнинг маҳорати", "Замонавий педагогнинг кўриниши", "Педагогнинг касбий компетентлиги" мавзуларда тадқиқотлар амалга кўрилган. Уларнинг барчаси илмий тилда ёзилган бўлиб, асосан "Замонавий педагог қандай бўлиши керак?" деган саволимизга жавоб изланган.

Сифатли таълим – бу ўқувчиларга муваффақиятли мартаба ва шахсий ривожланиш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларни берадиган таълимдир. Бу ўқувчиларга танқидий фикрлаш, ижодкорлик, ижтимоий кўникмалар ва ахлоқий кадриятларни ривожлантириш имкониятини беради. Сифатли таълим, шунингдек, ижтимоий мавқеи, ирқи, жинси ёки бошқа хусусиятларидан қатъи назар, барча ўқувчилар учун инклюзивлик, тенглик ва фойдаланиш имкониятини таъминлайди.

Бошланғич синф ўқувчилари учун сифатли таълимни таъминлашнинг миллий методологияси – бу болаларнинг самарали ўқиши ва ривожланишини таъминлаш мақсадида миллий ўқув муассасалари (2) <http://btr2014.zn.uz/2015/01/07/бошланғич-таълим-концепцияси/>

томонидан ишлаб чиқилган ва амалга ошириладиган ёндашувлар, усуллар ва стратегиялар тизими.

Бошланғич синф ўқувчиларига сифатли таълим беришни таъминлаш мақсадиди - болаларда бошланғич билим ва кўникмаларни шакллантириш, шахсий ва ижтимоий компетенцияларни ривожлантириш, уларни келажакда таълимни муваффақиятли давом эттирилган таёрлашдир.

Бошланғич синф ўқувчилари учун юқори сифатли таълимни таъминлашнинг миллий методологияси 6 ёшдан 11 ёшгача бўлган болаларни ўқитиш самарадорлигини оширишга қаратилган чора-тадбирлар ва стратегиялар мажмуидир. У ихтисослаштирилган ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, профессор-ўқитувчиларни тайёрлаш ва малакасини ошириш, инновацион таълим технологияларидан фойдаланиш, шунингдек ўқув жараёнини мослаштириш учун ўқув натижаларини баҳолаш ва таҳлил қилишни ўз ичига олади. Ушбу методиканинг мақсади барча бошланғич синф ўқувчилари учун арзон, сифатли ва индивидуал таълим бериш, уларнинг ижодий ва танқидий фикрлашларини ривожлантириш, шунингдек, мустақил ишлаш ва ижтимоийлашув кўникмаларини шакллантиришдир.

Замонавий жамиятда таълим боланинг шахсияти, интеллектуал қобилиятлари ва кўникмаларини шакллантиришда асосий рол ўйнайди. Бошланғич мактаб таълимнинг асосий босқичи бўлиб, у кейинги муваффақиятли таълим олиш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг асосларини яратади. Шунинг учун бошланғич мактаб таълими юқори савияда ва замонавий талабларга жавоб бериши жуда муҳимдир.

Бошланғич синф ўқувчиларига юқори сифатли таълим беришнинг миллий методикаси - бу ёш мактаб ўқувчиларини ўқитишнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган ва уларнинг салоҳиятини оширишга қаратилган усул ва ёндашувлар тизими. Ушбу методиканинг асосий

тамоийллари таълимни индивидуаллаштириш, ўқувчиларни ўқув жараёнига фаол жалб қилиш ва қулай таълим муҳитини яратишдир.

Миллий методологиянинг муҳим таркибий қисмларидан бири замонавий таълим технологияларидан фойдаланишдир. Кўплаб ихтисослаштирилган дастурлар ва усуллар мавжуд.

Бошланғич синф ўқувчиларига сифатли таълим беришнинг миллий методикаси.

Замонавий дунёда таълим боланинг шахсиятини шакллантиришда ва келажакдаги муваффақиятларида муҳим рол ўйнайди. Бошланғич мактаб ўқувчиларни кейинги ўқитиш ва ривожлантириш учун асосдир, шунинг учун уларга бошиданок сифатли таълим бериш муҳимдир.

Бошланғич синф ўқувчиларига сифатли таълим беришнинг миллий методологияси бир неча асосий жиҳатларни ўз ичига олади:

1. Ўқув дастури. Болаларнинг маълум бир ёшдаги ривожланишининг ўзига хос хусусиятларини, уларнинг қизиқишлари ва еhtiёжларини ҳисобга оладиган комплекс дастурни ишлаб чиқиш муҳимдир. Дастур мувозанатли бўлиши, турли тадбирларни ўз ичига олиши ва ҳар бир ўқувчининг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиши керак.

2. Услубий ёрдам. Бошланғич синф ўқитувчилари самарали ўқитиш учун зарур услубий материаллар ва воситалар билан жиҳозланган бўлиши керак. Замонавий ўқитиш усуллари ва технологияларидан фойдаланиш, шунингдек, ҳар бир ўқувчига индивидуал ёндашиш муҳимдир.

3. Ўқитувчиларнинг касбий тайёргарлиги. Бошланғич мактаб ўқитувчилари ушбу ёшдаги болалар билан ишлаш учун тегишли маълумот ва касбий кўникмаларга ега бўлиши керак. Тизимли касбий ривожланишни амалга ошириш, шунингдек, касбий ўсиш учун мотивацияни сақлаб қолиш муҳимдир.

4. Таълим сифатини баҳолаш ва назорат қилиш. Муаммоли масалаларни ўз вақтида аниқлаш ва ўқув жараёнини тартибга солиш учун бошланғич синф ўқувчиларининг билим ва кўникмаларини баҳолаш тизимини ишлаб чиқиш керак. Таълим сифатини назорат қилиш мунтазам ва объектив бўлиши керак.

Умуман олганда, бошланғич синф ўқувчиларига сифатли таълим беришнинг миллий методологияси болаларнинг ҳар томонлама ривожланиши учун шароит яратишга, уларнинг замонавий жамиятга муваффақиятли мослашиши учун зарур бўлган асосий компетенция ва кўникмаларни шакллантиришга қаратилган бўлиши керак. Ушбу мақсадга еришиш учун ўқув жараёнининг барча иштирокчилари – ўқитувчилар, ота – оналар, мактаб маъмурияти ва давлат идораларининг сай-ҳаракатларини бирлаштириш муҳимдир.

Бугунги кунда ҳар бир соҳанинг такомиллашиши, ривожланиши учун хилма-хил методлар қўлланилаётганидек, таълим-тарбия соҳасида ҳам турли хил методлардан фойдаланилмоқда. Шундан табиат ҳақидаги фан табиатшунослик дарсларини ўқитишда дидактик ўйинли технологияларнинг методларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир, чунки табиатшунослик дарсларида қўлланиладиган методларнинг хилма-хиллиги ўқувчида фанни билишга қизиқишини орттиради.

Дидактик ўйинли таълим технологиясининг ўзига хос жиҳати, анъанавий таълимдагидан фарқ қилиб, бошланғич синф ўқувчиларининг мустақиллиги ва ўқув фани фаолиятини тақикламасдан, балки белгиланган мақсадга йўналтириш ўқув фаолиятини ҳамкорликда ташкил этишни талаб этади. Уларни фаолиятига онгли равишда йўллаш бирор-бир фаолиятни буйруқ орқали амалга оширмасдан, балки самарали ташкил этиш орқали ўқувчиларда фан асосларини ўрганишга бўлган қизиқишларини орттириш, шахсининг эҳтиёжи, қизиқиши имкониятларини чегараламасдан эркин танлаш ҳуқуқини бериш саналади.

Бундай дарсларни олиб боришда ўқувчининг табиатшунослик фанидан билим олиши, ахлоқли бўлиши, бирор-бир касб танлаш истездодини равнақ топтириш, халқимизнинг яхши фазилатларини эгаллаши учун аввало ўқитувчининг ижодий меҳнат қилиши талаб этилади. Ўқитувчи ўқувчига нисбатан сергак, зийрак бўлиб, унинг қизиқиши, қобилиятини ҳисобга олиб, мураббийларча муомалада бўлиши даркор. Шундан кейингина дарсларда фойдаланиладиган дидактик ўйинли технологиялар ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириб, дарслик ва қўшимча китоблар устида мустақил ишлаш, нутқ ва мулоқот маданиятини ривожлантириш, уларни онгли равишда касбга йўллаш, дидактик ўйин давомида вужудга келган қийинчиликларни бартараф этишда мўлжални тўғри олиш, ҳар хил вазиятларни таҳлил қилиб, тўғри хулоса чиқаришга замин тайёрлайди.

Методист ўқитувчиларнинг кўп йиллик тажрибалари ва кузатишларидан дидактик ўйинлар бошқа фанлар қатори табиатшунослик дарслари ва дарсдан ташқари машғулотларнинг мазмунли бўлишида энг кулай ва самарали усуллардан ҳисобланиши қайд қилинган. Дарсда дидактик ўйинлардан фойдаланиш ўқувчиларнинг қизиқиши, ҳозиржавоблигини, интилувчанлигини билишни чуқур эгаллашга қаратилган кўникма ва малакаларни ошириши кўрсатиб ўтилади. Шунингдек, таълим жараёнининг самарадорлигини ошириш мақсадида бир қатор инновацион технологиялар, жумладан, табиатшунослик дарсларида ролли ўйинлар, кластер, ишбилармонлар ўйини ва бошқалардан фойдаланиш зарурлиги ҳақида ҳам фикр юритилган.

Бола шахсини шакллантиришда бошланғич мактаб таълими ва тарбияси асосий рол ўйнайди. Ушбу ёшда болалар фаол равишда ўрганадилар ва уларнинг

кейинги ривожланишини белгилайдиган асосий кўникмалар, билимлар ва кадриятларни шакллантирадиганлар.

1. Асосий кўникмаларни шакллантириш: бошланғич синфларда болалар ўқиш, ёзиш, математика ва бошқа фанларнинг асосларини ўрганадилар, бу еса кейинги таълим учун асосдир. Ушбу кўникмалар нафақат мактабда муваффақиятли ўқишга ёрдам беради, балки танқидий фикрлаш ва муаммоларни ҳал қилиш қобилиятини ривожлантиради.

2. Ижтимоийлаштириш: мактабда болалар синфдошлари, ўқитувчилари ва бошқа катталар билан мулоқот қилишади, бу уларга ижтимоий кўникмаларни ривожлантиришга, жамоада ишлашни ўрганишга, бошқаларнинг фикрини ҳурмат қилишга ва муносабатларни ўрнатишга ёрдам беради.

3. Кадриятлар ва ахлоқни шакллантириш: бошланғич синф ўқитувчилари болаларда кадриятлар ва ахлоқни шакллантиришда муҳим рол ўйнайди. Улар уларга тўғри ва ёмонни тушунишга, бошқа одамларни ҳурмат қилишга, ҳамдардлик ва бағрикенгликни ривожлантиришга ёрдам беради.

4. Ижодий қобилиятларни ривожлантириш: бошланғич мактаб таълими ҳам болаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга ёрдам беради. Улар турли хил санъат, мусиқа ва расм турларини ўрганадилар, бу уларга ўзларини ифода этиш ва индивидуаллигини ривожлантиришга ёрдам беради.

(3) Норбутаев Х Межпредметные связи при обучении природоведению.

// «Начальная школа». М., 2011, № 11.

-С. 25.

5. Ўз-ўзини ҳурмат қилиш: академик муваффақият ва ўқитувчиларнинг кўмаги болаларда ўз-ўзини ҳурмат қилиш ва ўзини ҳурмат қилишни ривожлантиришга ёрдам беради. Бу соғлом шахсни шакллантиришнинг муҳим жиҳатларидир.

Бугунги кунга келиб, анъанавий ўқитиш ўрнини шахсга йўналтирилган ёндашувлар эгалламоқда. Шу нуқтаи назардан, ўқувчиларнинг эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини мунтазам назорат қилиб бориш, ўқувчиларнинг олаётган билимларидаги бўшлиқларни ўз вақтида тўлдириб бориш, иқтидорли ўқувчилардаги интеллектуал потенциалнинг мунтазам ривожланишига шарт-шароит яратиш, катталар билан ҳамкорликда фаолият кўрсатишга қизиқтириш, уларнинг саломатлигини муҳофаза қилиш ва мустаҳкамлашга қаратилган педагогик ёндашувлар ва тажрибаларни бойитиш, синфдан ташқари педагогик тадбирлар режасини ишлаб чиқиш, ўқув-тарбия жараёнида замонавий педагогик технологиялардан ҳамда педагогика фанининг илғор ютуқларидан мунтазам фойдаланиш яъни таълим жараёнига ахборот-коммуникация технология элементларини олиб кириш, улардан самарали фойдаланиш, ўқитувчиларнинг ота-оналар билан ҳамкорликда фаолият юритишини йўлга қўйиш, бошланғич

синф ўқитувчиларини қайта тайёрлаш ва малакаларини мунтазам ошириб боришда замонавий усуллардан фойдаланиш каби вазифаларни амалга ошириш долзарб бўлиб қолмоқда. Хулоса қилиб айтганда бошланғич мактабларда таълим ва тарбия боланинг шахсини шакллантириш, унинг интеллектуал, ижтимоий ва ҳиссий ривожланиши учун катта аҳамиятга эга.

Фойдаланилган манбаалар рўйхати.

1. <http://btr2014.zn.uz/oqituvchilarga-2/metodik-tavsiyalar/yaxshi-muallim-sifatli-talim/>
2. <http://btr2014.zn.uz/2015/01/07/boшланғич-таълим-концепцияси/>
3. Норбутаев Х Межпредметные связи при обучении природоведению. // «Начальная школа». М., 2011, № 11.-С. 25
4. <http://btr2014.zn.uz/oqituvchilarga-2/metodik-qollanma/boшланғич-таълим-концепцияси/>